

УДК 903.3(477.85)"6325"

Кононенко О. М.

ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МУСТЬЄРСЬКОГО ЖИТЛА СТОЯНКИ МОЛОДОВЕ І

Житло є важливим елементом життєзабезпечення людини. Тому вже найдавніші люди будували примітивні житла. Так, в Чернівецькій області було виявлено багаточислову стоянку Молодове І, в ранньопалеолітичних шарах якої (4-й мустьєрський шар) було зафіксовано залишки житлової споруди.

У світі відомо декілька пам'яток раннього палеоліту з залишками житлових споруд: Л.Лікі виявив рештки жител в дошельських шарах ущелини Олдувай (Східна Африка); житла відомі з ашельської стоянки Терра-Амата (Середземномор'я, Франція), гроту Лазаре (Франція), печерних стоянок Гірського Криму - Чокурча, Кіік-Коба (Україна). Також на території України відомі залишки споруд на стоянках відкритого типу Кетроси та Молодове V.

Стоянку Молодове І, розташовану на II надзаплавній терасі правого берега Дністра, протягом тридцяти років (з 1955 по 1984 рр.) досліджував О.П.Черниш. За цей час було відкрито понад 1200 м² площі. Поселення четвертого мустьєрського шару знаходилося на глибині 9-10 м від умовної нульової лінії.

Залишки довгочасного житла, що було виявлено в 1959 році, виглядали як овальна викладка (пояс) з кісток мамута, товщина якої становила 0,6-1,6 м. Загальна площа скупчення досягала 70 м², внутрішня площа - 40 м². Пояс з кісток, визначений дослідником як "цоколь житла", складався з: 12 розколотих черепів мамутів, 34 лопаток і тазових кісток (пласких), 51 кістки кінцівок, 14 бивнів, 5 нижніх щелеп [1]. До житлової споруди О.П.Черниш відносить основну камеру з перегородкою в центрі, дві додаткові камери та 15 вогнищ на всій площі споруди. Пояс не був суцільним, він складався з п'яти груп кісток (рис. 1). Кістки викладки залягали переважно горизонтально, лише деякі з них перекривали одна одну. Загалом зафіксована кількість кісток не є достатньою щоб забезпечити міцність зимового довгочасного житла. При розкопках

звертали увагу також на поганий стан збереженості [2].

Свідчень про наявність вкопаних, так званих опорних (альвеолами вниз) черепів, не зафіксовано. Вони розміщувались по колу викладки групами або дрібними уламками, тобто суцільного поясу не створювали, не простежувалося і якоїсь іншої міцної опори по колу. Найбільше у викладці кісток кінцівок, всі вони поганої збереженості, частина з них розколоті вповодж. Бивні (в межах викладки) невеликі за розміром, їх знайдено небагато. Кілька великих бивнів розташовано ззовні поблизу східної стіни. Один великий бивень знаходився в центрі житлової площі. Функціональне призначення саме цього бивня, як складового елемента перегородки, залишається нез'ясованим. Виявлені хребці не можуть слугувати втулками для жердин (елементи першої додаткової камери), як стверджував О.П.Черниш [3], через те, що мають невеликий отвір, а також не досить міцні, щоби бути опорою.

Розглянемо питання існування та функціонального використання так званої перегородки основної камери та призначення додаткових камер. Перегородка розділяла основну камеру на дві частини - північну та південну, і складалася всього з кількох кісток кінцівок та бивня (загалом - 10 кісток). Всі вони, за винятком бивня, були невеликі за розміром (близько 50 см). Вздовж перегородки (в її межах) було простежено 4 вогнища, 2 з яких значні за площею (40x45см та 90x40см) [4]. Подібна конструкція не могла слугувати додатковою опорою для покрівлі, її наявність викликає сумніви.

О.П.Черниш виділяє два зовнішні входи в житло, в різні частини основної камери. До основної камери прилягало дві додаткові. Перша додаткова камера фіксується як напівколо в південно-східній частині цоколя і складається з кінцівок (2) та кількох вертикально розміщених хребців (отворами догори). На думку О.П.Черниша, додаткова камера збудована дещо пізніше основної. При її спорудженні довелося частково руйнувати основну камеру. В суцільній стіні основної камери зроблено два входи, поруйновано цілісну покрівлю і прибудовано приміщення (близько 9 м²), площа якого фіксується лише наявністю ряду хребців. До цієї камери з основної ведуть два входи, перекриті, в свою чергу, вогнищами. Цей факт також викликає сумніви щодо функціонування цих входів. Друга додаткова камера була виявлена ще в 1959 році [5], але при подальших розкопках її наявність не була підтверджена. Так, у північно-східній частині цоколя спостерігалось деяке відгалуження кісток кінцівок, плоских кісток та кількох великих бивнів (бивні частково перекривали інші кістки). Це скупчення не виглядало як цілісна форма, і було розпорошено на площі близько 12 м². Щодо другої додаткової камери, то її наявність в подальшому не підтверджував і сам О.П.Черниш.

Кількість та розміщення вогнищ (15) в споруді є одним з найбільш дискутованих питань [6]. Здебільшого вони розміщені на площі основної камери та при входах до першої додаткової камери. В деяких випадках вогнища простежено в межах кісткової викладки. Всі вогнища різні за розміром (від 40x30 см до 100x40 см). Товщина лінз більшості вогнищ становила 2-3 см, вони заповнені перепаленими кісточками, залишками виробництва та ін. [7]. При дослідженні автором розкопок не враховувалась можливість різночасового існування вогнищ. Не виключено, що частина їх могли функціювати ще до побудови житла (це пояснює їх розміщення в межах викладки цоколя), інші могли з'явитися пізніше.

Четвертий мустьєрський шар, в якому знайдені рештки житла, нараховує близько 40 тис. крем'яних виробів. На площі самого житла варто звернути увагу на різницю в розміщенні культурних залишків. Так, північна частина основної камери була більш насичена нуклеусами та їх фрагментами, розколотими дрібними кістками (кухонними рештками), в

південній частині переважали знаряддя праці і менша кількість кухонних решток. Окрім значної кількості крем'яневих виробів були знайдені розтиральники, відбійники, гальки, уламки сланців, вохра. Наявність в центрі житла зубів мамута (жувальними частинами догори) дозволило досліднику інтерпретувати ці знахідки як сидіння. Майже всі трубчасті кістки та переважна більшість черепів були штучно розколоті для добування кісткового мозку [8],

При інтерпретації даної споруди варто пам'ятати про розміри самого скупчення. Зовнішня площа скупчення становить 70 м², а розміри внутрішньої площі житла - 40 м². Як вже було відмічено, цоколь даної будови не вирізнявся міцністю чи монолітністю і це мало створити незручності при перекритті такої споруди. О.П.Черниш стверджував, що це житло було довгочасним та мало форму яранги [9], тобто покрівля мала сферичну форму. Чітких залишків опорних конструкцій в центрі скупчення чи по колу не виявлено. Залишки від перегородки та вогнищ в центрі житлової площі виключають наявність міцної центральної опорної конструкції. Також залишається нез'ясоване питання про перекриття додаткової камери. Поперечний та подовжній розрізи самого житла не фіксують будь-яких заглиблень. Незначні поглиблення пов'язані лише з залишками вогнищ (рис. 2) [10].

За О.П.Чернишом, житло не було відособлене. Воно входило в систему поселення, що складалося з 17 житлово-побутових комплексів [11]. Дослідник припускав існування на поселенні інших короткочасних (літніх) житлових споруд типу чумів. Кілька скупчень були інтерпретовані як двокамерні та трикамерні споруди. Всі ці скупчення не були так чітко виражені та насичені культурними залишками, як довгочасне житло. В 1982 році вченим було виявлене інше значне скупчення, яке він також вважав зимовим довгочасним житлом (але дещо меншим за площею) [12]. Уявімо загальну картину поселення: на двох протилежних кінцях фіксуються два зимових житла, поблизу них в природних тріщинах - дві господарські ями (поблизу другого житла яма менша). На площі поселення між цими житлами знаходилося з півтора десятка тимчасових літніх будівель та центрів виробництва. Саме поселення знаходилося на підвищенні II тераси Дністра і цілий рік обвівалося

вітрами (для зимового поселення зручніше було б шукати більш затишне місце біля підніжжя тераси) [13].

Вже давно висловлюються сумніви щодо достовірності реконструкцій О.П.Черниша як жител, так і всієї поселенської структури 4-го шару Молодове I [14]. Наведений аналіз планіграфії пам'ятки дає нам підстави, якщо не заперечувати, то, принаймні, сумніватися у правильності інтерпретування даного скуп-

чення як решток довгочасного зимового житла людності мустьєрської доби. Натомість, не виключені будь-які інші реконструкції цього скупчення (тимчасове легке житло, виробничий центр, заслін від вітру тощо). Проте докази на користь цих теорій також не є ґрунтовними. На даний момент ця тема залишається відкритою і не виключає подальшого дослідження.

1. Черныш А.П. Многослойная палеолитическая стоянка Молодова I // Молодова I. Уникальное мустьерское поселение на Среднем Днестре. - М., 1982. - С. 20.

2. Черныш О.П. Звіт про роботу Дністрянської палеолітичної експедиції 1959 року // Архів ІА НАН України. Звіт № 1959/31.

3. Черныш А.П. Вказ. праця. - С. 26.

4. Там само. - С. 24.

5. Черныш О.П. Звіт...

6. Черныш А.П. Остатки жилища мустьерского времени на Днестре // СЭ. - 1960. - №1. - С. 150.

7. Черныш А.П. Вказ. праця. - М., 1982. - С. 23.

8. Там само. - С. 26.

9. Черныш О.П. Мустьєрські житлові споруди та поселення відкритого типу на Дністрі // Тези доповідей

VI Подільської історико-краєзнавчої конференції. - Кам'янець-Подільський, 1985. - С. 4-5.

10. Черныш О.П. Звіт... - 1959. - Фіг. 8.

11. Черныш А.П. О мустьерских жилищах и поселениях // Каменный век: памятники, методика, проблемы. - К., 1989. - С. 75-76.

12. Там само. - С. 78-79.

13. Анисюткин Н.К. Жилой комплекс мустьерского поселения Кетросы в Поднестровье // Первобытная археология. Поиски и находки. - К., 1980. - С. 41.

14. A.Păunescu. Complexe de locuire musteriene descoperite în așezarea de Ia Ripiceni-Izvor (jud. Botoșani) și unele considerații privind evoluția tipului de locuința paleolitică" // SCIVA. - 1978. - Т. 29. - № 3. - P. 326-328.

Kononenko O.M.

THE PROBLEMS OF THE INTERPRETATION OF THE MOUSTERIANE DWELLING ON THE SETTLEMENTLY MOLODOVE I

The discovery of the on-earth mousterian dwelling on the settlement Molodove I (Chernivtsy region, Ukraine) is the unique event. But the interpretation of the finds and the reconstruction of the dwelling, proposed by the auther of the excavations O.P.Chernysh is rather contestable and calls definite doubts. Thanks to the studying of the archives materials the great number of questions about the interpretation of the facts were raised. There is still exist lots of incomprehensible things in the interpretation of the dwelling such as: the functional purpose of the bones' facing of the dwelling, the fire-places in the dwelling area, the existence of the additional cells and of the partition in the principal cell. AU these questions stimulate us for more detailed studying and for new reconstructions.

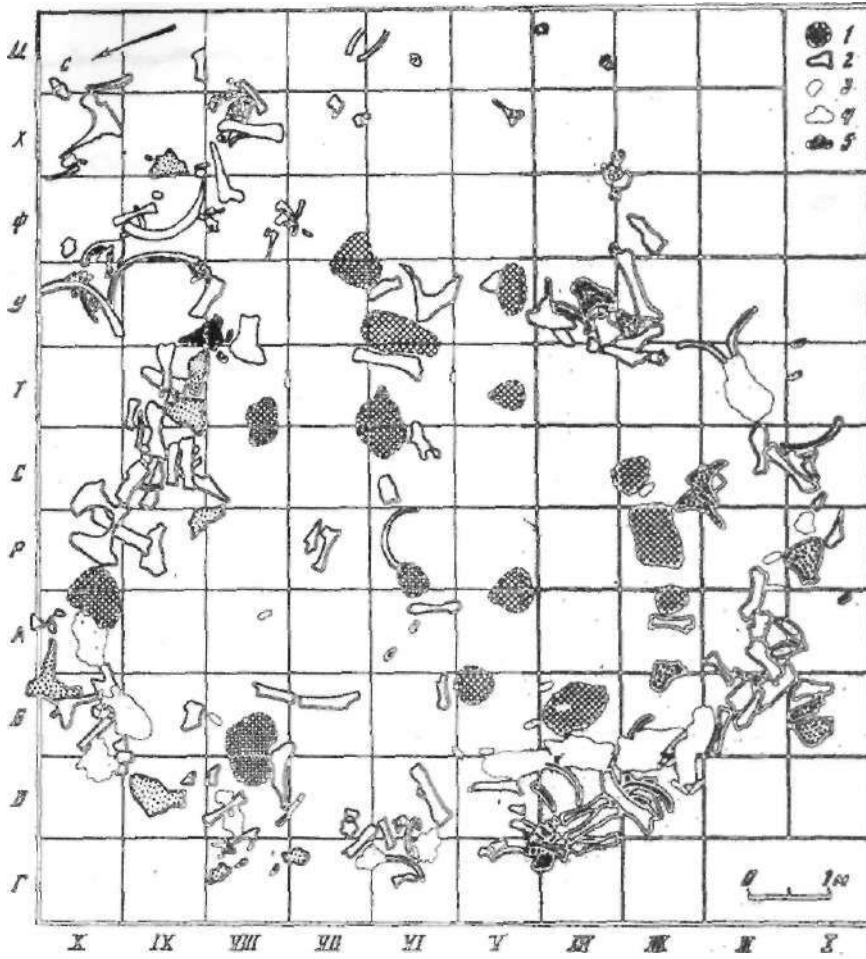

Рис. 1. Молодове I. План розміщення культурних залишків довгочасного мустьєрського житла: 1 - вогнища; 2 - великі кістки тварин; 3 - зуби мамута; 4 - залишки черепів мамута; 5 - лопатки та тазові кістки мамута (Черныш, 1982. - С. 21)

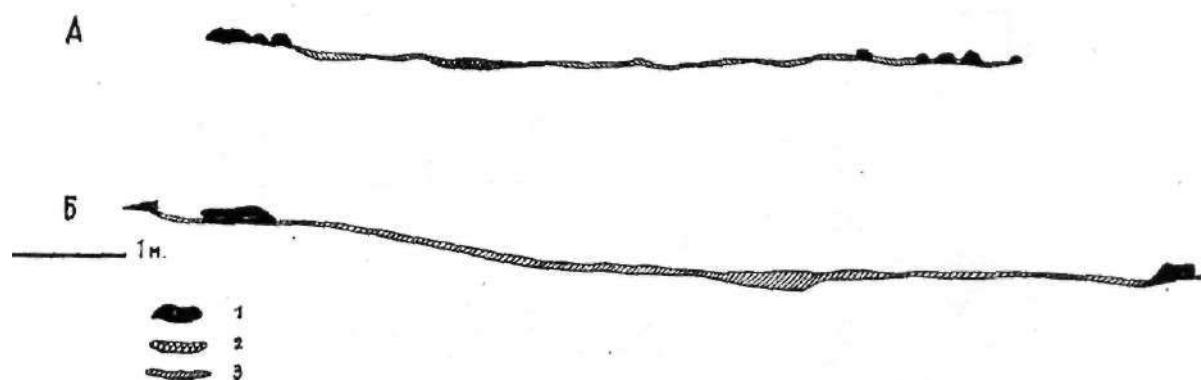

Рис. 2. Молодове I. Поперечний (А) і подовжній (Б) розрізи залишків: 1 - великі кістки тварин; 2 - вогнища; 3 - культурний шар житла (Черниш, 1959. - Фіг. 8)